

อธิบายเรื่องเครื่องมะโหรีบีพาทย์

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพ

ทรงพระนิพนธ์

เจ้าจอมสมบุญรัชชกาลที่ ๕ พิมพ์ในการปลงศพสนองคุณ

นายช้อย มั่นประเสริฐ ผู้บิดา

ซึ่งได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้ทำฉานปกิจ

ที่สุสานหลวงวัดเทพศิรินทราวาส

เมื่อขมะโรง พ.ศ. ๒๔๗๓

TUDC

21/04/2563

พิมพ์ที่โรงพิมพ์ ไสภณพิพรรฒธนากร

คำนำ

เจ้าจอมส้มบุญ รัชกาลที่ ๕ ให้มาแจ้งความยังราชบัณฑิตยสภา
ว่าจะทำการปลงศพสนองคุณ นายช้อย มั่นประเสริฐ ผู้บิดา อันได้รับ
พระราชทานพระบรมราชานุญาต โดยทรงพระมหากรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ทำ
ฌาปนกิจที่สุสานหลวงวัดเทพศิรินทราวาส ในเดือนมกราคมนี้ ขอให้
ราชบัณฑิตยสภาเลออกหาเรื่องหนังสือ ซึ่งจะพิมพ์แจกเนื่องในงานศพ
บิดาสักเรื่องหนึ่ง ข้าพเจ้าเป็นผู้รับชำระเลออกเรื่องหนังสือนี้เสียตายที่
เวดามันฮอย จะพิมพ์หนังสือเรื่องยาวไม่ทันการ และคิดประมาณดูผู้ที่
จะได้รับหนังสือแจกในงานนั้นเห็นจะมีหลายจำพวกและมีหลายชนชั้นดาคักคิด
จะตองหาเรื่องหนังสือให้พึงพอใจอ่านด้วยกัน ข้าพเจ้าคนดูหนังสือซึ่งมี
ฉบับอยู่แล้วพบหนังสืออธิบายว่าด้วยเครื่องมะโหรีบีพาทย์ของไทย ซึ่ง
ข้าพเจ้าได้แต่งไว้แต่เมื่อในรัชกาลที่ ๖ มีอยู่เรื่องหนึ่ง หนังสือนี้เดิมผู้ขอ
อนุญาตเอาไปแปลเป็นภาษาฝรั่งเศสและภาษาอังกฤษแล้ว แต่ด้วย
ภาษาไทยที่เป็นตัวต้นฉบับเดิมยังหาเคยได้พิมพ์ไม่ เป็นหนังสือไม่สู้จะยัด
ยาวนัก พอจะพิมพ์ให้ทันงานได้ ข้าพเจ้าจึงจัดหนังสือเรื่องอธิบาย
เครื่องมะโหรีบีพาทย์ไทยให้เจ้าจอมส้มบุญพิมพ์ตามประสงค์

เมื่อข้าพเจ้าแต่งหนังสือเรื่องอธิบายเครื่องมะโหรีบีพาทย์ของไทยที่
พิมพ์ในเล่มนี้ ขอความที่ข้าพเจ้าไม่ทราบเอง ได้อาศัยทูตถาม
สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระนริศรานุวัดติวงศ์พระองค์ ๓

ถามพระครูธรรมวิชาจารย์ ดอน วัดมหาธาตุองค์ ๑ ถิ่นพราหมณ์
กูปปุตคามี่ อารยะ ได้เป็นผู้คนตำราภาษาตั้งถักฤตให้ด้วยอีกคน ๑
หาได้สำเร็จ โดยดำฟังความรู้ของข้าพเจ้าเองไม่

อนึ่งในการพิมพ์หนังสือเรื่องน เจ้าภาพได้จัดประวัติตั้งเขปของผู
มรณะดังมาขอให้พิมพ์ ไว้เป็นที่ระลึกด้วย จึงได้พิมพ์ ไว้คอยขายค่านาน

กรรมการราชบัณฑิตยสภาขออนุโมทนาในกุศลจาคีทักษิณานุปทาน
ซึ่งเจ้าจอมสมบุญได้บำเพ็ญเป็นบิคุบฐฐานธรรม ด้วยความกตัญญูกตเวที
ขออานิสั่งดี นจึงสำเร็จเป็นอุปถัมภ์ภักย์จัย อำนวยวิบากสุขแก่ผู้มรณะ
สมควรแก่คติอุปบัตนน ๆ เทอญ

ศิริ ๑๖ มกราคม

นายกราชบัณฑิตยสภา

วันที่ ๑๕ มกราคม พุทธศักราช ๒๔๗๑

ประวัติสังเขป นายชู้ มั่นประเสริฐ

นายชู้ มั่นประเสริฐ เกิดเมื่อปีระกา พ.ศ. ๒๔๐๔ เป็นบุตรคนที่ ๘ ของเจ็ดวามัน ต้นสกุลมั่นประเสริฐ ซึ่งได้เป็นที่หมื่นประเสริฐ ๑ ตำแหน่งนายอากรในรัชกาลที่ ๓ มารดาชื่อบุค เมื่ออายุ ๑๘ ปี ได้ถวายตัวเป็นมหาดเล็กในรัชกาลที่ ๕ ครั้นเมื่ออายุได้ ๒๒ ปีไปตามเสด็จพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวคราวเสด็จประพาสเกาะช้าง ไปตกภูเขาดง เป็นเหตุให้เส้นประสาทพิการเฉยทุพสภาพมาจนตลอดอายุ

นายชู้มีบุตรธิดากับนางบุญมาภรรยาหลวง ๔ คน เจ้าจอมส้มบุญ เป็นคนใหญ่ อีก ๓ คนถึงแก่กรรมเสียแต่ยังเยาว์ และนายชู้ มีบุตรธิดากับภรรยาอื่นอีก ๔ คน ถึงแก่กรรมเสียแต่ยังเยาว์ ๓ คน คนเล็กชื่อนายใหม่ อยู่ต่อมาจนถึง พ.ศ. ๒๔๖๔ ก็ถึงแก่กรรม จึงเหลือแต่เจ้าจอมส้มบุญ คนเดียวได้เป็นเจ้าภาพปลงศพต้นของคุณบิดา

นายชู้บวชไม่สัมประภอบถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ ๒๔ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๐
คำนวณอายุได้ ๖๗ ปี

สารบัญ

ว่าด้วยเครื่องดีดดีดไม้ตามตำราสังข์กฤต	หน้า ๑
ว่าด้วยเครื่องดีดดีดไทยได้แบบจากอินเดีย	” ๓
ตำนานเครื่องมะโหรี	” ๕
ว่าด้วยเครื่องมะโหรีซึ่งเปลี่ยนแปลงมาโดยลำดับ	” ๕
ว่าด้วยเครื่องมะโหรีชั้นกรุงรัตนโกสินทร	” ๖
ตำนานเครื่องปี่พาทย์	” ๗
ว่าด้วยตำราปี่พาทย์ที่ได้แบบจากอินเดีย	” ๗
ว่าด้วยเครื่องปี่พาทย์ที่เปลี่ยนแปลงมาโดยลำดับ	” ๘
ว่าด้วยเครื่องปี่พาทย์ชั้นกรุงรัตนโกสินทร	” ๘
ตำนานกลองแขก	” ๙
ว่าด้วยเหตุที่เอากลองแขกมาประสมกับปี่พาทย์	” ๑๐
ตำนานแคนและขลุ่ยซอ	” ๑๑
บัญชีเครื่องมะโหรี	” ๑๓
บัญชีเครื่องปี่พาทย์	” ๑๔

อธิบายเรื่องมะโหรีบีพาทย์

เครื่องดั่งคตคตคตคตเป่าของไทยเรา โดยมากได้แบบอย่างมาจาก
อินเดียแต่ดึกดำบรรพ์ เหมือนกันกับพวกเขมรมอญพม่าและชวามะลายู
เพราะเช่นนั้นเครื่องดั่งคตคตคตเป่าของชนชาวประเทศเหล่านั้นจึงคล้ายคลึงกัน ยัง
สังเกตเห็นได้จนทุกวันนี้

ก็เครื่องดั่งคตคตของชาวอินเดียอันเป็นต้นตำราเดิมนั้น ในคัมภีร์ดั่งคต
รัตนากร^(๑) จำแนกเป็น ๔ ประเภทต่างกัน เรียกในภาษาดั้งเดิมดังนี้ คือ

- ๑) ตะตะ เป็นเครื่องประเภทที่มีสายสำหรับคตคตเป็นเสียง
  - ๒) ดุคีระ เป็นเครื่องประเภทที่เป่าเป็นเสียง
  - ๓) อะวะนัทตะ เป็นเครื่องประเภทที่หุ้มหนังคตเป็นเสียง
  - ๔) ชะนะ เป็นเครื่องประเภทที่ (มักทำด้วยโลหะ) กระทบเป็นเสียง
- เครื่อง ๔ ประเภทที่กล่าวมานี้ ในคัมภีร์ดั่งคตรัตนากรบอกอธิบาย

ว่า เครื่องประเภทตะตะ (เครื่องสาย) กับดุคีระ (เครื่องเป่า) นั้น
สำหรับทำให้เป็นถ้ำนำ เครื่องประเภทอะวะนัทตะ (เครื่องคต) นั้น
สำหรับประกอบเพลง ส่วนเครื่องประเภทชะนะ (เครื่องกระทบ) นั้น
สำหรับทำจังหวะ

เครื่องในประเภทหนึ่ง ๆ มีมากมายหลายอย่าง เช่นประเภทเครื่อง
สายนั้น พิณสายเดี่ยว (คือพิณน้ำเต้า ยังมีตัวอย่างอยู่) เป็นของเดิม

(๑) คัมภีร์นี้เป็นภาษาสันสกฤต พราหมณ์กฤษณะสวามี ช่วยแปลอธิบายให้

ครั้นต่อมาผู้คิดเพิ่มเติมเป็นดองถ่าย ถ้ามถ่าย เจ็ดถ่าย เก้าถ่าย จนถึงยี่สิบเอ็ดถ่าย และเรียกชื่อต่าง ๆ กัน แต่พิณทุกชนิดย่อมเป็นเครื่องสำหรับดีดนำประดานกับเสียงขบร้อง ใครขบร้องก็ถือพิณดีดเอง ดังเช่นที่กล่าวว่าเป็นคนธรรมดา “จับพิณเข้าประดานดำเนินวง” ขบเขี่ยพระยาครุฑในเรื่องกากเป็นตัวอย่าง เมื่อพิณทำเป็นหลายสายตัวพิณก็ย่อมเขื่องชนและหนักชนทุกที บางอย่างจะถือดีดไม่ไหวต้องเอาดวงวางดีดกับพจน จึงเกิดเครื่องวางดีด เช่นจะเข้เป็นต้น แลวงเกิดเครื่องวางดีดเช่นซอต่อมา ล้วนเนื่องมาแต่พิณทงนน ในตำราตั้งคีตรัตนากรจึงนับไว้ในประเภทเดียวกันเรียกว่าตะตะ ไทยเราเรียกว่าเครื่องดีดดี

เครื่องในประเภทพวกลูคีระ คือเครื่องเป่าหนักมีหลายอย่างต่างกัน เป็นต้นแต่ผิวปาก เป่าใบไม้ เป่าหลอด เป่าดังซ เป่าแตร เป่าซดู้ย เป่าเป่าแคน ตลอดจนเป่าเซาดีดตัวให้เป็นเสียงกันบอยู่ในพวกลูคีระทงนน

เครื่องในประเภทอะวะระนัทระนน คือกลองต่าง ๆ ทงจำพวกทชชนหน้าเดียว ดังเช่นทับ (ซึ่งเรียกกันเป็นสามัญว่า โทด) รำมะนา แดกกลองยาวเหต่าน และจำพวกทชชนหนึ่งทงดองหน้าด้วยร้อยผูก ดังเช่นบัณเฑาะว์ โทด (ซึ่งเรียกกันเป็นสามัญว่า ตะโพน) เบิ่งมาง กลองชนะระนาดกลองแขก กลองมะตายุเหต่าน และจำพวกกลองทชชนหนึ่งกรังแน่นทงดองหน้า ดังเช่นกลอง โชนกลอง ตะคองกันบเป็นอะวะระนัทระนน

เครื่องในประเภทชนะนน นับตั้งแต่ตบมือเป็นจังหวัด เรียกว่ากรดาต ถ้าใช้เครื่องทำจังหวัดมักทำด้วยโลหะเป็นพจน มีมากมายหลายอย่าง คือฉิ่ง (ภาษาสันสกฤตเรียกว่ากังสดาต) ฉาบ ลูกพรวน กระดิ่ง

ระฆัง ฆ้อง บางสิ่งทำด้วยไม้ เช่นกรับคู่ และกรับพวงกันบในพวกฆะนะ
 เพราะเป็นเครื่องสำหรับทำจังหวะเช่นเดียวกัน เครื่องสำหรับทำดำเนิน
 บางสิ่งพิจารณาเห็นได้ว่าคงมีผู้คิดแก้ไขเครื่องทำจังหวะเป็นชั้น ๆ จนเคย
 กลายเป็นเครื่องทำดำเนิน เช่นฆ้องวง เดิมก็เห็นจะแกมฆ้องเดี่ยวเป็นฆ้องคู่
 ให้มีเสียงดังต่ำ (อย่างฆ้องที่เล่นโนห์รา) แล้วแกมฆ้องคู่เป็นฆ้องราว
 ตามใบให้มียิ่งเป็นหลั่นกัน (อย่างฆ้องที่เล่นระเบงโอดะพ้อ) แล้วเติม
 ฆ้องให้ครบ ๗ เสียงเป็นฆ้องวงสิบหกใบ ก็เคยกลายเป็นเครื่องสำหรับใช้
 ดำเนิน ระนาดก็น่าจะเปล่งมาแต่กรับโดยทำนองเดียวกัน เครื่องที่กล่าว
 มาทั้งหมดในอินเดียแต่ดึกดำบรรพ์ทั้งหมด

กระบวนการจัดเครื่องสังคีตเข้าประดัมวงกดี ที่กำหนดว่าเครื่องสังคีต
 ประดัมวงอย่างไรควรเล่นในกรางานอย่างไรก็ดี ก็เป็นของมีมาแล้ว
 ในอินเดียแต่โบราณ พวกชาวอินเดียได้นำแบบแผนมาสู่ประเทศนี้ตั้งแต่
 ครั้งขอมยังเป็นใหญ่ ครั้นไทยได้มาปกครอง ก็รับต่อมาจากพวกขอม
 แล้วมากัดแก้ไขเปลี่ยนแปลงโดยลำดับมา จนเป็นเครื่องดีดดีดเบาที่ไทย
 เราเล่นกันในทุกวันนี้

เครื่องสังคีตที่ไทยได้แบบจากอินเดีย นั้น ถ้าว่าโดยลักษณะประดัม
 วงและกระบวนการที่ใช้ ต่างกันเป็น ๒ อย่าง เรียกว่า “ดนตรี” คือเครื่อง
 ดีดดีดซึ่งมากลายเป็นมะโหรีอย่าง ๑ เรียกว่า “ดุริย” คือเครื่องตีเบา
 ซึ่งมากลายเป็นปาทย์อย่าง ๑ เครื่อง ๒ อย่างนี้ใช้ในการต่างกัน เพราะ
 เครื่องดนตรีเสียงอ่อนหวาน จึงใช้เข้ากับการขับร้องอันมกมในหอเวียง
 เป็นปกติ ส่วนเครื่องดุริยนั้นเสียงย่อมก้องกังวานจึงใช้ชอถนการพอนรำ
 อันมกมกตางแจ่งเป็นปกติ ตันเคาของมะโหรีปาทย์ มดงกล่าวน

เรื่องตำนานเครื่องมะโหรี

กระบวนเล่นเครื่องดีดดีดในประเทศสยามนมเคาของเดิมเป็น ๒ อย่าง
เรียกในภาษาไทยว่า “บรรเลงพิณ” อย่าง ๑ “ขับไม้” อย่าง ๑
บรรเลงพิณนั้นใช้แต่พิณนาเตาตั้งเดียว ผู้ใดเป็นคนขับร้องก็คิดพิณเอง
ทำเพลงเขากับตำนานที่ตนร้อง พิณนาเตาเดียวณผู้ ทดดีดได้ मनอยเดี่ยวแล้ว
ด้วยเปลี่ยนใช้ชอแทน แต่กลายเป็นสำหรับคนชนค้ำ เช่นคนชอทาน
ยังมีเล่นอยู่

ขับไม้นั้น คนเล่น ๓ คนด้วยกัน เป็นคนขับร้องนำคน ๑ คน
ดีชอสามสายประสานเลี้ยงคน ๑ คนโกวบันฑฑะวให้จังหวัดคน ๑ เดียว
นยังมีแต่ของหลวงสำหรับเล่นในงานสมโภช เช่นสมโภชพระมหาเศวต
ฉัตรเป็นต้น บรรเลงพิณและขับไม้ ๒ อย่างนี้เป็นของผู้ชายเล่นทั้ง ๒ อย่าง

เครื่องดีดดีดซึ่งมาคิดประดิษฐ์ขึ้น เรียกว่า “มะโหรี” นั้นเห็นจะ
เป็นของพวกขอมคิดขึ้นก่อน ไทยรับแบบอย่างและแก้ไขต่อมา เดิมก็เป็น
ของผู้ชายเล่น แต่ต่อมาเมื่อเกิดชอบฟังมะโหรีกันแพร่หลาย ผู้มีบรรดาศักดิ์
ซึ่งมีบริวารมากจึงมักให้ผู้หญิงเป็นมะโหรี ๆ ก็กลายเป็นผู้หญิงเล่นมา
ตั้งแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี มะโหรีนั้นเดิมวงหนึ่งคนเล่นเพียง
๔ คน เป็นคนขับร้องนำและดีกรับพวงให้จังหวัดเองคน ๑ ดีชอ

สามสายประสานเลี้ยงคน ๑ ดีดกระจับให้ผู้นำคน ๑ ดีทับประสาน
จังหวัดกับผู้นำคน ๑ เครื่องมะโหรีทั้ง ๔ ดังที่พรรณนามานี้ ฟังดังเกิดเห็น
ได้ความชัดเจน คือเอาเครื่องบรรเลงพิณกับเครื่องขับไม้มารวมกันนั่นเอง
เป็นแต่ใช้ดีดกระจับแทนพิณ ดีทับแทนโกวบันฑฑะว และเดิมกับพวง
สำหรับให้จังหวัดเขาคืออย่าง ๑

ตั้งแต่มะโหรีผู้หญิงเกิดมชน ก็เห็นจะชอบเด่นกันแพร่หลาย จึงเกิด
 เป็นเหตุให้หมึกคิดเพิ่มเติมเครื่องมะโหรีชน โดยลำดับมา เครื่องมะโหรีที่
 เพิ่มเติมชนเมื่อครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี (สังเกตตามที่ปรากฏ
 ในรูปภาพเขียนแต่สมัยนั้น) คือ งามะนาสำหรับตีประกอบกับทับอย่าง ๑
 ชุดสำหรับเป่าให้ดังอย่าง ๑ มะโหรีวงหนึ่งจึงกลายเป็น ๒ คน มาถึง
 สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ เพิ่มเติมเครื่องมะโหรีชนอีกหลายอย่าง เอาเครื่อง
 บัพทยเขาเพิ่มเป็นพนัก เป็นแต่ทำขนาดย่อมลงให้ล่อกับผู้หญิงเด่น เด่ากัน
 มาว่าเมื่อในรัชกาลที่ ๑ เคิมระนาดไม้กับระนาดแก้วเป็นเครื่องมะโหรี
 ชนอีก ๒ อย่าง รวมมะโหรีวงหนึ่งเป็น ๔ คน มาในรัชกาลที่ ๒ เด็ก
 ระนาดแก้วเดี่ยวใช้ของวงแทน และเพิ่มจะเข้เขาในเครื่องมะโหรีอีกตั้ง ๑
 รวมมะโหรีวงหนึ่งเป็น ๕ คน (๑) ถึงรัชกาลที่ ๓ เมื่อคิดทำระนาดทุ้ม
 และฆ้องวงเล็กเพิ่มชนในเครื่องบัพทย ก็เพิ่มของ ๒ ดังนั้นเขาในเครื่อง
 มะโหรี กับทั้งใช้ฉิ่งแทนกรับวงให้เสียงจึงหว่าดิ่งชนล่อกับเครื่องมากดิ่ง
 และเพิ่มฉาบเขาในมะโหรีด้วย รวมมะโหรีวงหนึ่งเป็น ๑๒ คน ถึง
 รัชกาลที่ ๔ เมื่อคิดทำระนาดทองและระนาดเหล็กชนใช้ในเครื่องบัพทย

(๑) ที่เรียกว่าระนาดแก้วนั้น ของเดิมจะเป็นอย่างไร ผู้แต่งหนังสือนี้ไม่เคยเห็น
 สืบถามก็ไม่ได้ความชัด ว่าเอาแก้วหล่อเป็นลูกระนาดวางในราง อย่างระนาดทองที่ทำกัน
 ชั้นหลัง หรือตัดแผ่นกระจกเจาะรูร้อยเชือกแขวนกับราง อย่างระนาดไม้ไผ่ แต่อย่างไร
 เสียงก็คงไม่เพราะ จึงได้ปรากฏว่าเลิกเสียเอาฆ้องวงเข้าใช้แทน จะเข้กับฆ้องวงนั้นแต่
 เดิมเป็นเครื่องสังคีตของมอญ เด่ากันมาว่าเมื่อจะเอามาใช้ในเครื่องมะโหรีไทย จะให้
 ผู้หญิงไทยซึ่งปกติห้ามผ้าสะไบเฉียงตีฆ้องวงอย่าง (บัพทย) มอญขัดข้อง จึงได้คิด
 แก้เป็นฆ้องวงราบ

ของ ๒ ดั้งนั้นก็เพิ่มเข้าในเครื่องมะโหรีด้วย มะโหรีในชั้นหลังวงหนึ่งจึง
เป็น ๑๔ คนคล้ายกับบพาทย์ เป็นแต่มะโหรีมีเครื่องสายและไม้ใช้กลอง
และผัดกันเป็นขอด้าคัญอีกอย่างหนึ่ง ที่มะโหรีเป็นผู้หญิงเด่น บพาทย์
เป็นผู้ชายเด่นเป็นพน

ในรัชกาลที่ ๔ กรุงรัตนโกสินทร์ เกิดการเปลี่ยนแปลงในเรื่อง
เล่นละคร การนั้นเป็นปัจจัยตลอดมาถึงการเล่นมะโหรี คือเมื่อครั้ง
กรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี มีพระราชกำหนดห้ามมิให้ผู้หนักัดละครคนผู้หญิง
มิได้แต่ของหลวง เพราะฉะนั้นผู้ทนมบวรมากเช่นเจ้านายและขุนนางบางคน
จึงมักหัดผู้หญิงเป็นมะโหรี หัดผู้ชายเป็นละครคนและเบบบพาทย์เป็น
ประเพณีมา ครั้นถึงรัชกาลที่ ๔ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
โปรดฯ ให้เลิกพระราชกำหนดนั้นเสีย พระราชทานอนุญาตว่าใคร ๆ
จะหัดละครคนผู้หญิงก็ให้หัดได้ตามชอบใจ เมื่อมีพระบรมราชานุญาตดังนั้น
การที่เคยหัดผู้หญิงเป็นมะโหรีก็ไปหัดเป็นละครคนเดี่ยวเป็นพน คนทั้งหลาย
ชอบดูละครคนผู้หญิงก็หาใครจะมีใครหัดมะโหรีผู้หญิงอย่างแต่ก่อนไม่
เมื่อมะโหรีผู้หญิงร้องโวยลงครั้งนั้น ผู้ชายบางพวกซึ่งหัดเล่น
เครื่องสายอย่างฉลุ จึงคิดกันเอาชอด้วง ชออ จะเข้กับบออเขาเด่น
ประสมกับเครื่องกลองแขก (ดังซึ่งจะอธิบายต่อเรื่องเครื่องบพาทย์ ไปข้าง
หน้า) เครื่องประสมวงอย่างนั้นเรียกกันว่า “กลองแขกเครื่องใหญ่” (๑)

(๑) ข้าพเจ้าได้กล่าวในคำอธิบายเรื่องประสมบทมะโหรีที่พิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๓
ตามคำบอกเล่าว่า กลองแขกเครื่องใหญ่เกิดขึ้นในรัชกาลที่ ๓ แต่เมื่อพิจารณาต่อมา
เห็นว่าจะเกิดขึ้นในตอนปลายรัชกาลที่ ๔ ด้วยเมื่อตอนต้นรัชกาลที่ ๕ ยังถือกันว่า
เป็นของเกิดขึ้นใหม่

ครั้นต่อมาเอากลองแขกกับบอออกเดี่ยวเซทบกับรามะนาและชดู่แทน เรียก
ว่า “มะโหรีเครื่องสาย” บางวงก็เต็มระนาดและฆ้องเขาควย จึงเกิดมี
มะโหรีเครื่องสายผู้ชายเด่นแทนมะโหรีผู้หญิงอย่างเต็มดั่งมาจนทุกวันนี้ ที่
ผู้หญิงหัดเด่นกมเด่นน้อยกว่าผู้ชายเด่น เรื่องตำนานเครื่องมะโหรีมีมาดังนี้

เรื่องตำนานเครื่องบพาทย์

ตำราบพาทย์ที่เราได้แบบมาจากอินเดียนั้น กำหนดว่าวงหนึ่งมีเครื่อง
๕ ดั่ง คือ สู้กระได้แก่เบ็นเครื่องทำดำเนิน ๑ อาตะตะได้แก่กลองชนหนึ่ง
หน้าเดียว ๑ วิตะตะได้แก่กลองชนหนึ่งทั้งสองหน้าด้วยร้อยผูก ๑ อาตะวิตะตะ
ได้แก่กลองชนหนึ่งกริ่งแน่นทั้งสองหน้า ๑ เป็นเครื่องทำเพลงรวม ๓ ดั่ง
ฆะนะได้แก่ฆ้องเบ็นเครื่องทำจังหวะ ๑ ทั้ง ๕ ดั่งนี้เรียกรวมกันว่า “เบญจ
คूरียงค์” บพาทย์เครื่องห้าที่ไทยเราใช้กันมาแต่โบราณ มาแต่เบญจ
คूरียงค์ทกล่าวมา แต่มี่ต่างกันเบ็น ๒ ชนิด เบ็นเครื่องอย่างเบาใช้เดิน
ละคอนกันในพนมเมือง (เช่นพวกโน้ห์ราทางหัวเมืองบักษ ไตยงใช้อยู่จน
ทุกวันนี้) ชนิด ๑ เครื่องอย่างหนักสำหรับใช้เดินโชนชนิด ๑ บพาทย์
๒ ชนิดทกล่าวมาน คนทำวงละ ๕ คนเหมือนกัน แต่ใช้เครื่องผิดกัน
บพาทย์เครื่องเบาวงหนึ่งมีเบ็นเครื่องทำดำเนิน ๑ ทับ ๒ กลอง ๑ ฆ้องคู่
เบ็นเครื่องทำจังหวะ ๑ ลักษณะตรงตำราเดิมผิดกันแต่ใช้ทับแทนโหดใบ ๑
เท่านั้น ส่วนบพาทย์เครื่องหนักนั้น วงหนึ่งมี ๑ ระนาด ๑ ฆ้องวง ๑
กลอง ๑ โหด (ตะโพน) ๑ ใช้โหดเบ็นเครื่องทำเพลงและจังหวะไปด้วยกัน
ถ้าทำดำเนินที่ไม่ใช้โหดก็ให้คน โหดคั้งให้จังหวะ เหตุที่ผิดกันเช่นนี้ เห็นจะ

เป็นเพราะการเดินละคอนมฆบรวงและเจรวาดลับกับบพาทย์ ๆ ไม่ต้องทำพัก
 ละช้านานเท่าใดนัก แต่การเดินโชนต้องทำบพาทย์พักละนาน ๆ จึง
 ต้องแก้ไขใหม่เครื่องทำลำนามากชน แต่การเดินละคอนตั้งแต่เกิดมีละคอน
 ในชนเป็ดียนมาใช้บพาทย์เครื่องหนักอย่างโชน บพาทย์ที่เดินกันในราชธานี
 จึงใช้แต่บพาทย์เครื่องหนักเป็นพน

เรื่องตำนานการที่แก้ไขเพิ่มเติมเครื่องบพาทย์ไทย พิเคราะห์ดูตาม
 เคาเงอนทมอยี่ ดูเหมือนจะแก้ไขมาเป็นชั้น ๆ ทำนองดังจะกล่าวต่อ
 ไปนี้ คือ บพาทย์เครื่องหนักในสมัยเมอกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี มี
 บโถ ๑ ระนาดวาง ๑ ซ้องวง ๑ ฉิ่งกับโถดโใบ ๑ กลองโใบ ๑ รวม
 เป็น ๕ ด้วยกัน แต่บนั้นใช้ขนาดย่อมอย่างทีเรียกว่า “บนอก” กลอง
 ก็ใช้ขนาดย่อมอย่างเช่นเดินหนึ่ง แก้ไขชั้นแรกคือทำบและกลองให้เชื่อง
 ชนสำหรับใช้กับเครื่องบพาทย์ที่เดินในร่ม เพื่อเดินโชนหรือละคอนใน
 บทมชนใหม่เรียกว่า “บใน” ส่วนบและกลองขนาดย่อมของเดิมคงใช้
 ในเครื่องบพาทย์เวลาดำกลางแจ้งเช่นเดินหนึ่ง จึงเกิดบนอกกับในชนเป็น
 ๒ อย่าง การแก้ไขทีกล่าวมานี้ จะแก้ไขแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาหรือมา
 แก้ไขในกรุงรัตนโกสินทรชื่อนไม่ทราบแน่

เมื่อในรัชกาลที่ ๒ กรุงรัตนโกสินทร พระบาทสมเด็จพระพุทธ
 เดศให้ล้านภาดยโปรด ๆ ทงละคอนและเสภา มีคำเล่ากันสืบมาว่าการขับ
 เสภาชน เมื่อก่อนรัชกาลที่ ๒ ประเพณีที่จะส่งบพาทย์ห้ามไม้ พระบาท
 สมเด็จพระพุทธเดศให้ล้านภาดยทรงพระราชดำริให้เสภาชนส่งบพาทย์ (อย่าง
 เช่นมะโหรี) ชนเป็นปฐมดังนี้ ที่เอาเบ็งมาส่งองหน้าเข้าใช้ในเครื่องบ

พาทย์ก็คงเอาเขาในคราวนั้นเอง สำหรับตรีเบ็ดภาเป็นเดิมมา - ด้วยเสียง
 เขาเข้ากับขลุ่ยร้องดีกว่าโทต (ตะโพน) มีพาทย์รับเบ็ดภาจึงไซ้เบ็งมาสอง
 หน้ามาจนทุกวันนี้ การที่พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงแก้
 ไซ้กระบวนเบ็ดภาเช่นว่ามาชวนให้คิดเห็นว่า บางทบทพาทย์ละคอนก็จะ
 ทรงแก้ไซ้ให้เสียงกับพาทย์เข้ากับละคอนดีขึ้น ถ้าเช่นนั้นในละคอน
 ขนาดเขื่องกว่ากลองหนังที่เข้ามาแล้ว ก็เห็นจะเป็นของเกิดขึ้นในรัชกาล
 ที่ ๒ แต่เครื่องพาทย์ก็ยังคงเป็นแต่เครื่อง ๕ ต่อมา.

ได้กล่าวมาข้างต้นว่า มีพาทย์เดิมเป็นเครื่องอุปกรณ์การพ้องว่า
 เช่นเล่นหนังและไซ้ละคอนเป็นต้น หรือทำเป็นเครื่องประโคมให้ครึกครื้น
 ครั้นพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยทรงพระราชดำริให้เบ็ดภาขับตั้ง
 มีพาทย์ ๗ ก็กลายเป็นเครื่องเล่นสำหรับให้ไพเราะโดยลำพัง เพราะฉะนั้น
 เมื่อเล่นเบ็ดภาตั้งมีพาทย์กันแพร่หลายต่อมาถึงรัชกาลที่ ๓ จึงมีผู้คิดเครื่อง
 มีพาทย์เพิ่มเติมจนให้เบ็ดภาครบทุกอย่างคือ.

- ๑ เอาบันนอกมาเป็นคู่กับบใน
- ๒ คิดทำระนาดทุ้ม ขนเป็นคู่กับระนาดเอก
- ๓ คิดทำฆ้องวงเล็ก ขนเป็นคู่กับฆ้องวงใหญ่
- ๔ เอาเบ็งมาสองหน้าให้คนกลองตีเป็นคู่กับโทต (ตะโพน)
- ๕ เอาฉาบเติมจนให้คนกลองตีเป็นคู่กับฉิ่ง
- ๖ เติมกลองชนอกไปหนึ่งให้เป็นคู่ (๑)

(๑) การที่เติมกลองเป็นคู่บางที่จะเติมมาแต่ในรัชกาลที่ ๒

บิพาทยเตเตเดมวงหน่ง ๕ คนกักตายเป็นวงละ ๑๐ คน เรียกว่า
 “บิพาทยเครื่องคู” บิพาทยอย่างเดมที่ยังใช้กันอยู่ในพนเมืองเรียกว่า
 “บิพาทยเครื่องหา”

มาถึงรัชกาลที่ ๕ มีผู้คิดระนาดทองขึ้นเป็นอุปกรณ์ระนาดเอกและ
 คิดระนาดเหล็กขึ้นเป็นอุปกรณ์ระนาดทุ้มเพิ่มชุนอก ๒ อย่าง คนทำบิพาทย
 วงหน่งจึงเป็น ๑๒ คนเรียกว่า “บิพาทยเครื่องใหญ่” เด่นกันดีมาจน
 ทุกวันนี้.

ตำนานบิพาทยเครื่องหา บิพาทยเครื่องคู และบิพาทยเครื่องใหญ่มี
 เรื่องราวดังแต่ดงมา

เรื่องตำนานกลองแขก

ในเครื่องบิพาทยที่ไทยเราใช้กันอยู่ทุกวันนี้ เป็นเครื่องได้มาจาก
 แขก ๒ อย่าง เรียกว่า “กลองมะตายุ” ได้มาจากพวกมะตายุอย่าง ๑
 เรียกว่า “กลองแขก” เข้าใจว่าได้มาจากพวกชะวาอย่าง ๑ เครื่อง
 บิพาทยแขก ๒ อย่างนี้คล้ายคลึงกัน แต่ลักษณะประดัมวงกลองมะตายุใช้
 กลอง ๔ ใบ บิเตา ๑ ช้อง โหม่งใบ ๑ รวมคนวงละ ๖ คน กลองแขกใช้
 กลอง ๒ ใบกับบิเตา ๑ ช้อง โหม่งใบ ๑ รวมคนวงละ ๔ คน แต่กลอง
 ๒ ชนิดนั้นผิดกัน กลองมะตายุใช้ร้อยโยงด้วยสายหนึ่ง รูปยาวกว่า
 กลองแขก ตัดด้วยไม้หน้า ๑ ตัดด้วยมือหน้า ๑ กลองแขกนั้นใช้ร้อยโยง
 ด้วยหวายและตัดด้วยมือทง ๒ หน้า

พิเคราะห์ตามลักษณะที่ไทยเราใช้กลองมะตายุและกลองแขกเข้าใจว่า
 เครื่อง ๒ อย่างนี้เห็นจะได้มายังประเทศนี้ต่างคราวต่างเรื่องกัน ไทยเราจึง

เอามาใช้ต่างกัน เครื่องกลองมะตายนันเดิมทำนองจะใช้ในกระบวนพยุหยาตรา ซึ่งเกณฑ์พวกมะตายนเข้ากระบวน ไทยจึงได้ใช้เครื่องกลองมะตายนในกระบวนแห่ เช่นแห่คเชนทรส์นานเป็นต้น จนถึงแห่พระบรมศพและพระศพเจ้านาย ลงปลายเลยใช้เป็นเครื่องประกอบศพ เช่นใช้โดยดำพั้ง เรียกว่าตีบัวลอยและใช้ในบัพพาทย์นางหงส์มาจนบัดนี้ เครื่องกลองแขกนั้นเดิมเมื่อใดมาเห็นจะใช้ในการพ็อนรำ เช่นรำกระบี่กระบอง ทำนองจะมาแต่แขกรำกฤษก่อน แต่ในการแห่ก็ใช้เช่นนำกระบวนแห่ได้กันดีแต่นำเสด็จพระราชดำเนินกระบวนช้างและกระบวนเรือเป็นต้น แต่ดัดของโหม่งเดี่ยวสงสัยว่าเดิมาก็จะใช้กลองมะตายนในการแห่เช่นว่า แต่ชั้นหลังมาเมื่อใช้กลองมะตายนเพื่อไปจนการศพ เกิดรังเกียจจึงเอากลองแขกมาใช้ในกระบวนแห่และดัดของเดี่ยว ทำนองจะเป็นเช่นวาน

ที่เอากลองแขกเข้ามาผสมกับเครื่องบัพพาทย์ไทย เห็นจะเป็นเมื่อเอาเรื่องอิเหนาของชวามาเล่นละครคนไทย ในครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานีใช้เมื่อละครรำเพลงแขกเช่นรำกฤษเป็นต้น ครั้นต่อมาเมื่อบัพพาทย์ทำเพลงอันใดซึ่งเนื่องมาแต่เพลงแขก เช่นเพลงเบ้าหุดุดและสระบุหร่งเป็นต้น ก็ใช้กลองแขกทำกับเครื่องบัพพาทย์แทนโทด ตลอดจนไปถึงเพลงที่เอามาแต่มะโหรี เช่นเพลงพระทองก็ใช้กลองแขกแทนทับและรำมณา กลองแขกจึงเคยเป็นเครื่องอุปกรณ์อันหนึ่งอยู่ในเครื่องบัพพาทย์ สันเรื่องตำนานกลองแขกเพียงเท่านั้น

ยังมีเครื่องดุริยางค์ของไทยอยู่นอกเรื่องตำนานที่ได้แต่ดงมาอีก ๒ อย่าง อย่าง ๑ เรียกว่าบซอ มักใช้ขนาดต่าง ๆ เป่าเข้าชุดกันประสานเสียงคนขับ

อย่างนมมาแต่ดึกดำบรรพ์ ฟังดังเกิดได้ทักถ้าวถึง “ซัซซอ” ในลิลิต
 เรื่องพระลอ แต่เดิยวนชอบเล่นเพียงในหัวเมืองมณฑลพายัพ อีกอย่าง ๑
 เรียกว่าแคน เอาไม้ซางมาผูกเรียงต่อกับเต้าเดียง เป่าเป็นเพลง ประ
 ด้านเดียวกับคนซัซ อย่างชอบเล่นทางหัวเมืองฝ่ายตะวันออก กระจบวง
 ซัซเขากับบซอกดี เขากับแคนก็ดี คนซัซเป็นชายฝ่ายหนึ่งหญิงฝ่ายหนึ่ง
 มักซัซโต้ตอบกันในทางสังวาส ทั้ง ๒ อย่างมีมาแต่ดึกดำบรรพ์ มาถึงใน
 รัชกาลที่ ๕ กรุงรัตนโกสินทร์นี้ แตรวงทหารมหาดเล็กคิดทำแคนต่าง
 ขนาดกัน เป่าประสมวงราว ๓๐ คนเป็นทำนองแตรวงอย่างฝรั่ง ฟังก็เพราะ
 ดียิ่งมีเล่นอยู่จนทุกวันนี้

เครื่องมะโหรีรับพาทย์ของไทย

เครื่องมะโหรี

เครื่องสายดีดดีประดานเดี่ยว

พิณ

กระจับปี่

จะเข้

ซอสามสาย ชาวอินเดียเรียก จิกการะ

ซอด้วง

ซออู้

} มาแต่แบบจีน จีนเรียกว่าซออู้

เครื่องตีใหญ่หวง

บันฑฑาะว์ มาแต่แบบอินเดีย

กรับพวง

ทับ (มักเรียกกันว่าโตต)

รำมณา

เครื่องเป่าให้ต่าน่า

ขลุ่ยพองออ

ขลุ่ยกรวด

ขลุ่ยหลีบ

เครื่องบัพทย์เอามาเพิ่มในมะโหร

ระนาดเอก

ระนาดทุ้ม

ระนาดทอง

ระนาดเหล็ก

ฆ้องวงใหญ่

ฆ้องวงเล็ก

ฉิ่ง

ฉาบ

เครื่องบัพทย์

เครื่องห้าอย่างเบา สำหรับเล่นโนห์รา

ปี่ (นอก)

ทับ ที่ ๑

ทับ ที่ ๒

กลอง

ฆ้องคู่

เครื่องห้าอย่างหนักสำหรับเล่นโชนละครอน

ปี่ (ใน)

ระนาด (เอก) TUDC ชาวอินเดียนเรียกว่า พัดตรน 21/04/2563

ฆ้องวง (ใหญ่)

โถด (มักเรียกกันว่าตะโพน)

กลอง (ใบเดียว)

เครื่องคู่ (เพิ่มเข้าในเครื่องห้า)

ปี่ (นอก)

ระนาดทุ้ม

ฆ้องวง (เล็ก)

ฉิ่ง ชาวอินเดียนเรียกว่า กังสดาด

กลอง (เพิ่มเข้าอีกใบหนึ่ง)

เบิ่งมางสองหน้า

ฉาบ ชาวอินเดียนเรียกว่า ฉั้นฉามาตาด

เครื่องใหญ่ (เพิ่มเข้าในเครื่องคู่)

ระนาดทอง

ระนาดเหล็ก

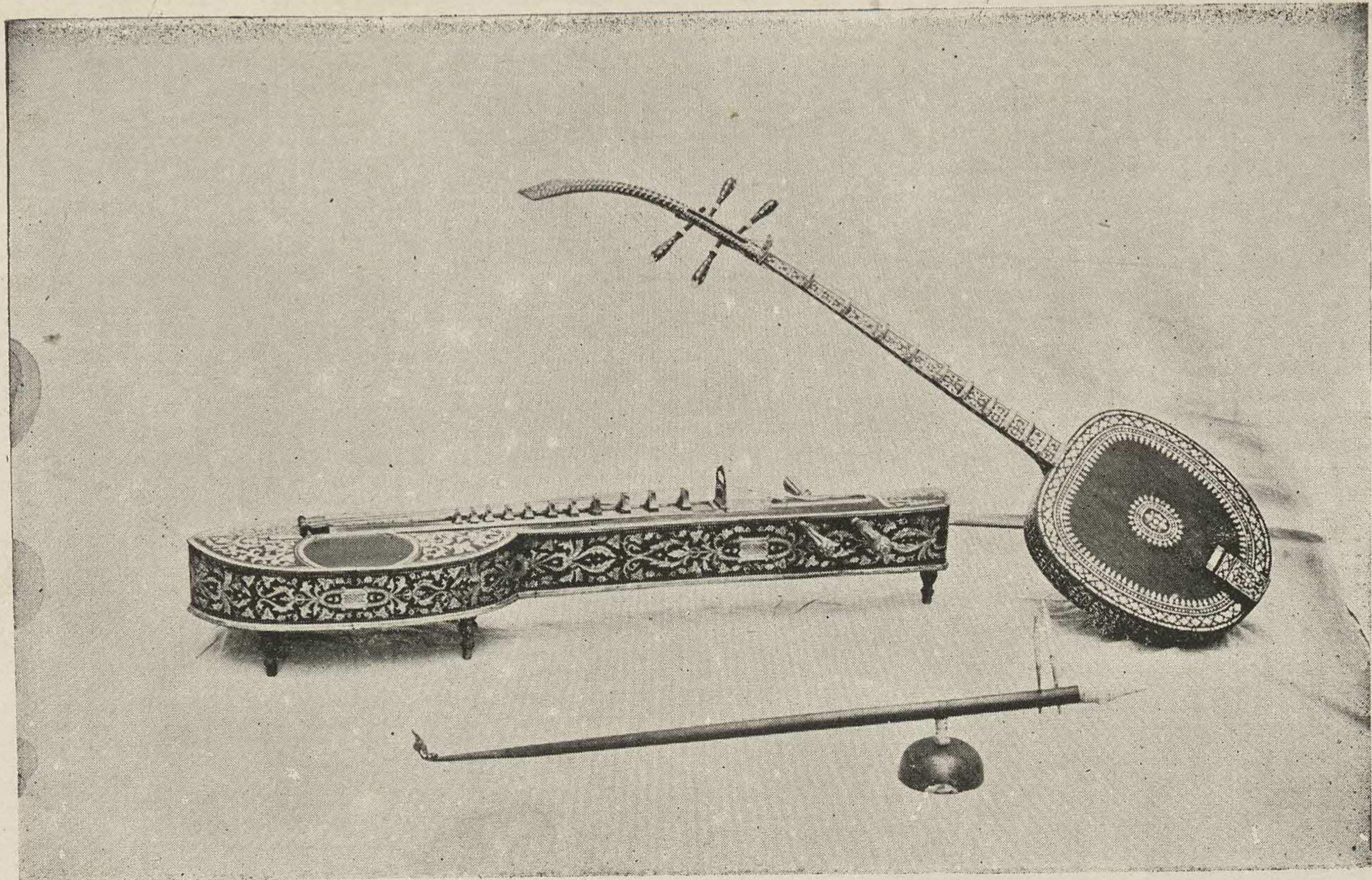
เครื่องแขก

ปี่ชวา

กลองแขก (คู่หนึ่ง)

ฆ้องโหม่ง

กลองมโหระทึก (๔ ใบ)

(แถวบน)

TUDC

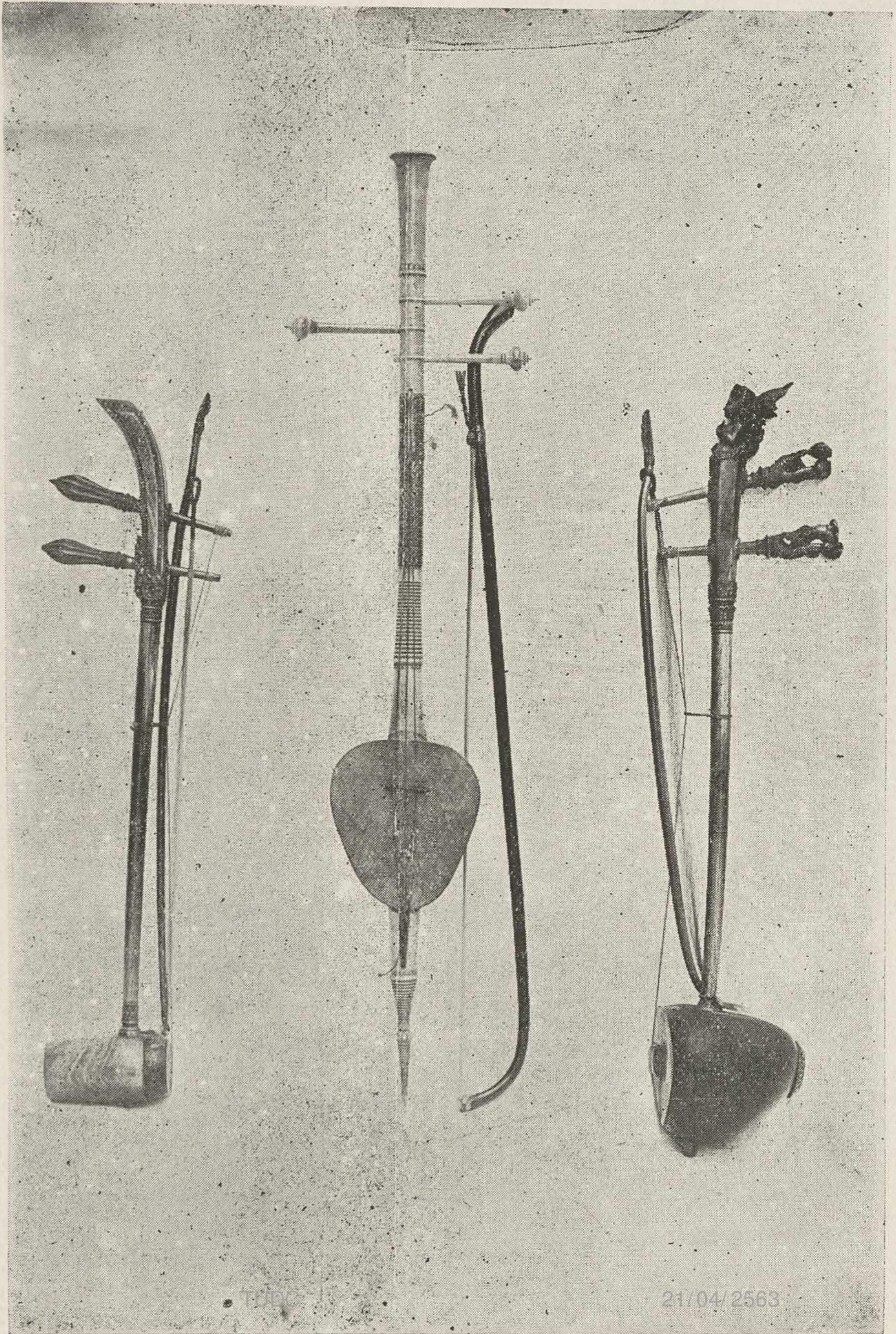
จะเขี

21/04/2563

กระจับบ

(แถวล่าง)

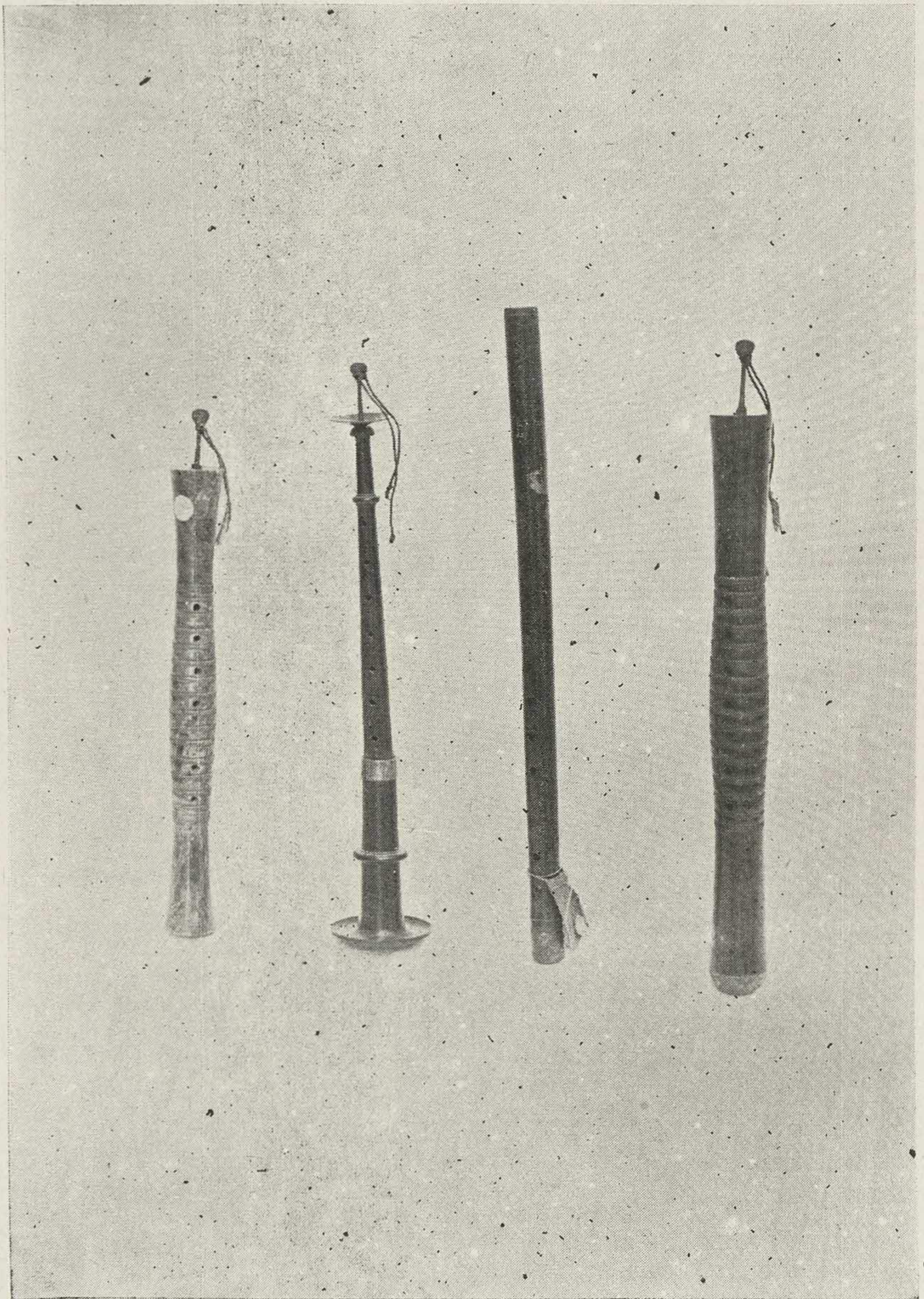
พินน้ำเต้า

ชอด้วง

ชอสามสาย

ชอฮู้

TUDC

21/04/2563

♫
บินอก

♫
บิชะวา

ขลุ่ย

♫
บิไน

(แถวบน) เบ็งมาง ตะโพน
 (แถวต่ำ) รำมะนา

โทล กลองละคอนคู่ ๑
 กลองโนห์รา

กลองเขากคู่ ๑

น้องโหม่ง

บัณฑิตจารย์

ฉิ่ง

ฉาบ

กรับพวง

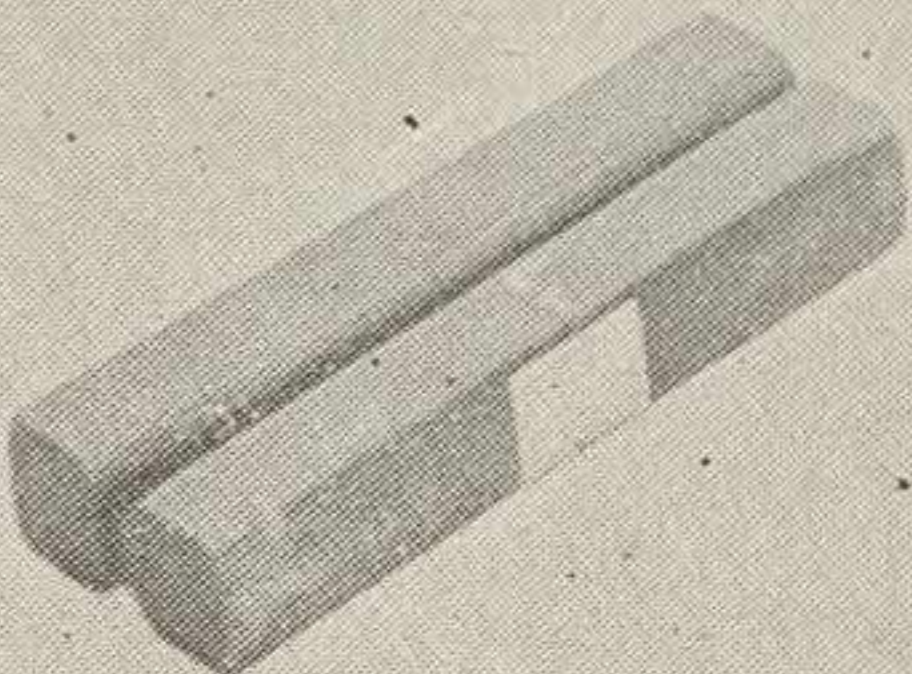
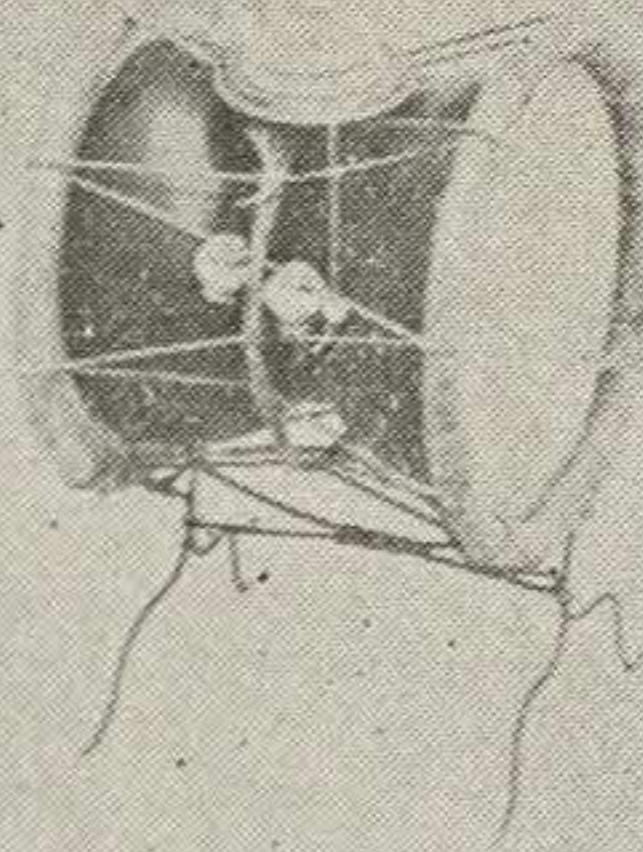
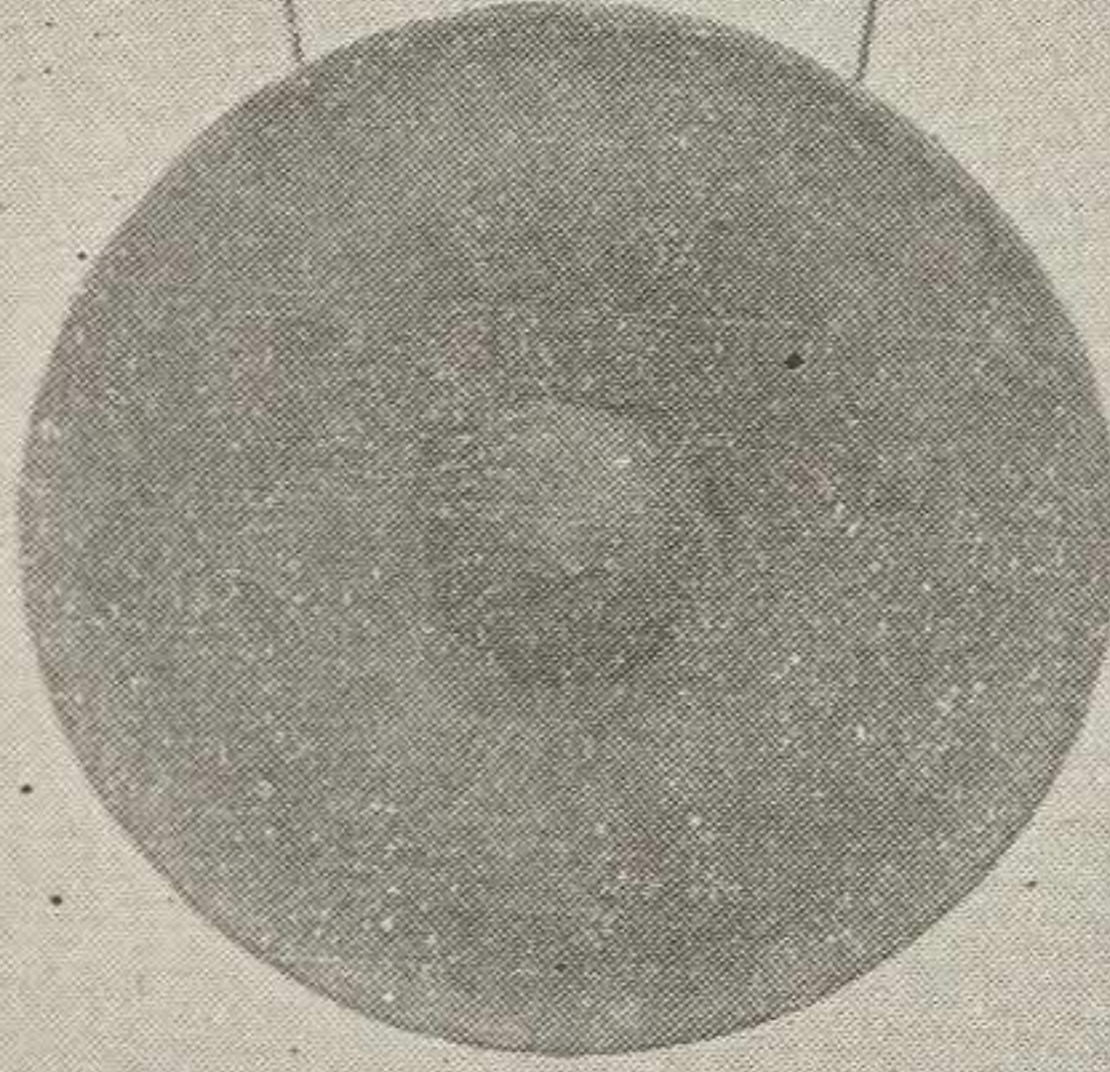
(ซ้าย)

(ขวา)

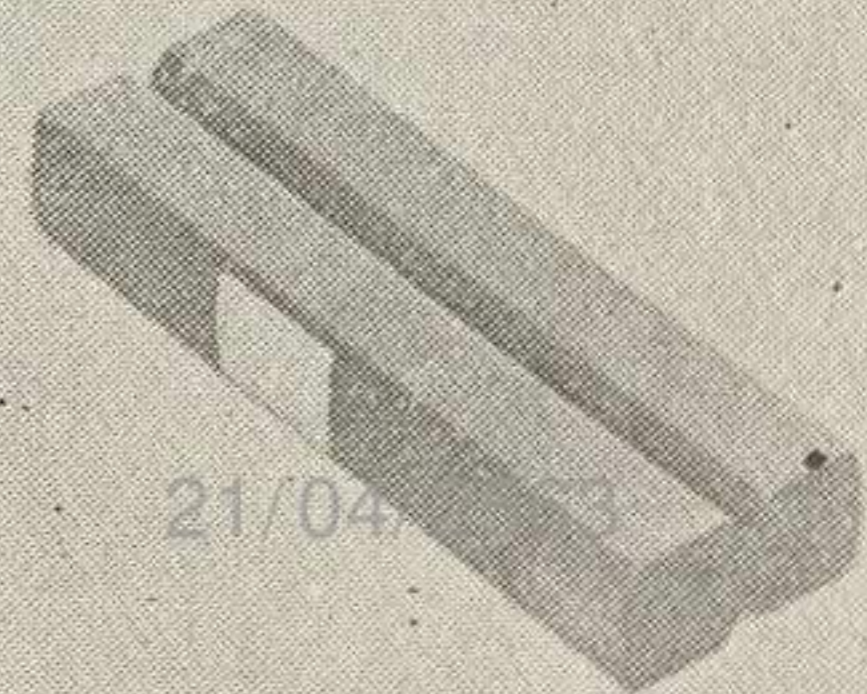
กรับเสภา

TIDC

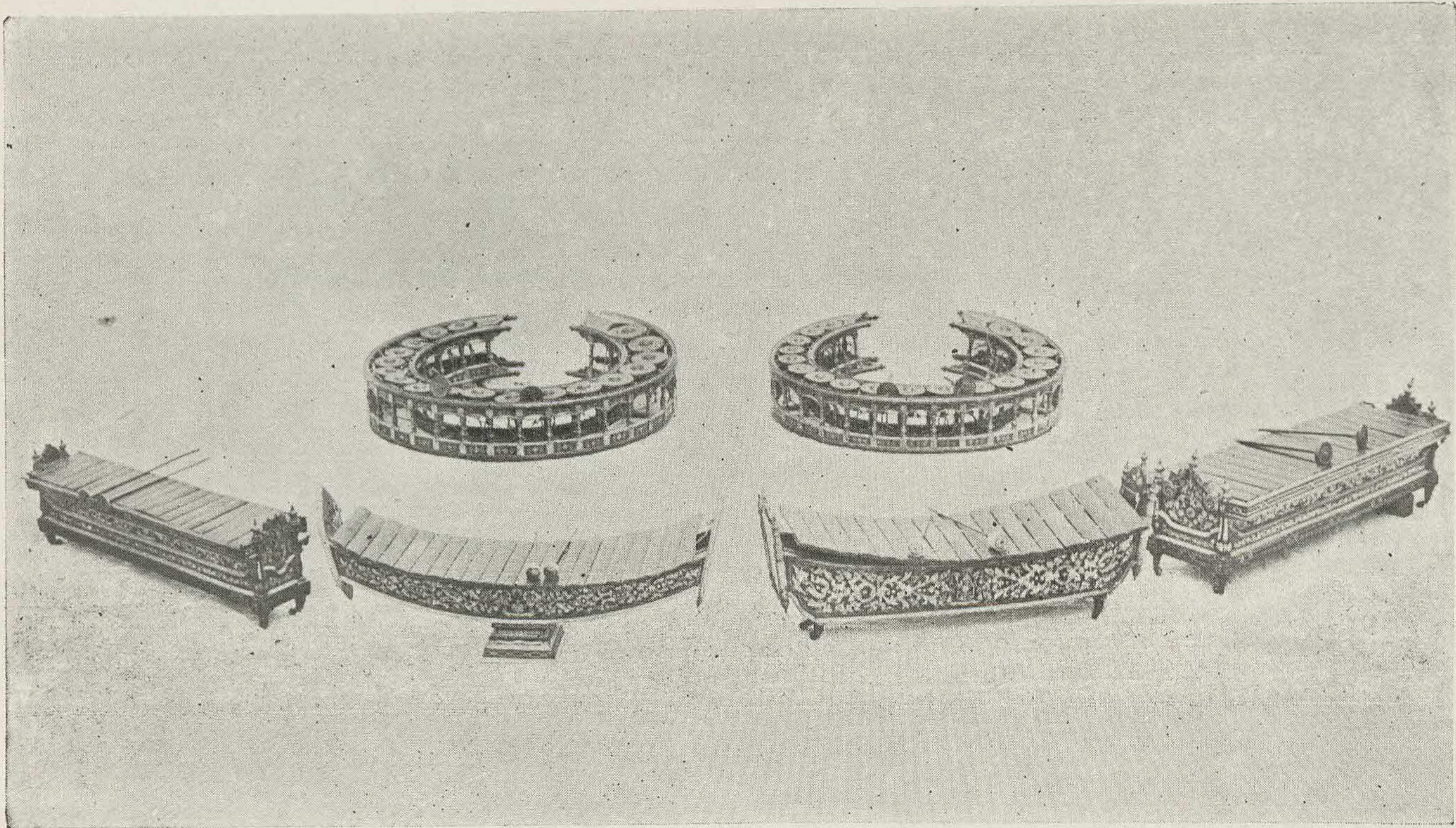
21/04/2563

TJDC

21/04/23

(แถวบน)

TUDC

ฆ้องวงใหญ่

21/04/2563

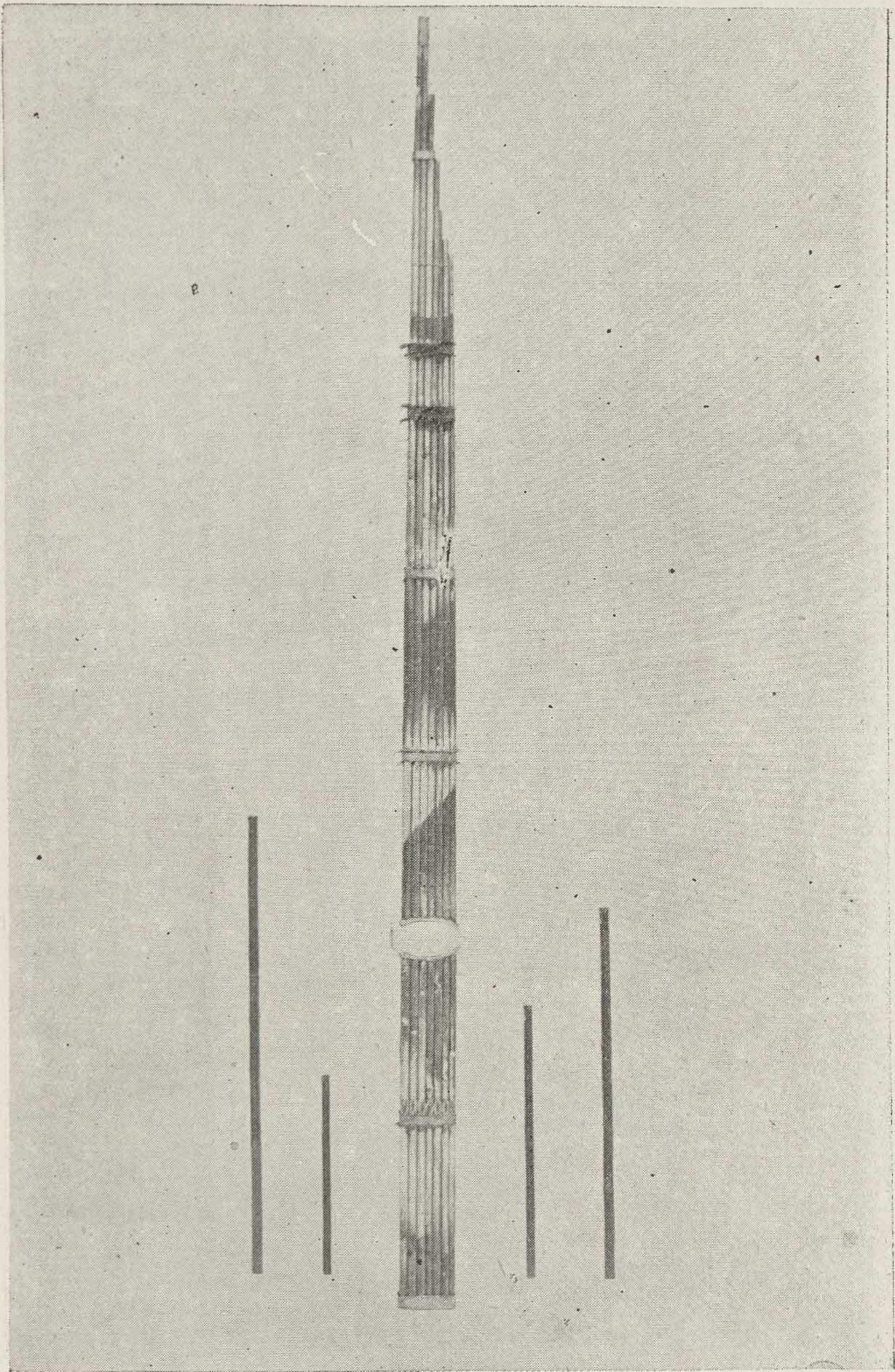
ฆ้องวงเล็ก

(แถวล่าง) ระนาดทอง

ระนาดเอก

ระนาดทุ้ม

ระนาดเหล็ก

TUDC

21/04/2563

(กลาง)

แกน

(๒ ข้าง) ขลุ่ยขอ ๔ เลา